

DESPRE RĂSPÎNDIREA MEȘTEȘUGURILOR LA SATE ÎN SĂLAJ ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, paralel cu destrămarea feudalismului se observă schimbări radicale atât în viața satelor, cât și în cadrul meșteșugărimii de la orașe. Aceste semne pot fi studiate și în Sălaj. Prin dezvoltarea lentă a tehnicii agrare se formează o nouă piață pentru produsele meșteșugărești. Drept urmare se înmulțesc meseriile de la orașe, unde potrivit legislației feudale se păstrează sistemul de breaslă — cu evidente semne de destrămare —; totodată, paralel cu schimbările cantitative și calitative în agricultură, se răspîndesc meseriile și la sate, cu destinația de a deservi populația sătească. Acestea din urmă pot fi împărțite în meșteșuguri tradiționale casnice, legate direct de gospodăriile țărănești și meșteșuguri permanente, care treptat, treptat se despart definitiv de gospodăriile țărănești.

Centrele vieții de breaslă din Sălaj, în evul mediu se formează doar la Zalău și Șimleul Silvaniei. Ele apar începînd cu secolul al XVI-lea, cunoscînd două perioade de ascensiune: prima în perioada principatului independent al Transilvaniei, sub domnia familiei Báthory și a principelui Gabriel Bethlen, iar a doua în timpul Mariei Tereza.

Apariția breslelor din orașul Zalău este o consecință firească a unor privilegii acordate tîrgului din Zalău¹, ceea ce a ușurat dezvoltarea schimbului de marfă. Primele meșteșuguri din Zalău sînt legate de meseria îmbrăcămintelor și încălțămintelor. Astfel, potrivit istoricului L. Szádeczky, cojocarii din Zalău, Crasna și Boghiș obțin deja un statut de breaslă în 1511. Nu cunoaștem soarta acestui document, cert este însă că privilegiul respectiv a fost confirmat în 1594 de către Sigismund Báthory și în 1613 de principele Gabriel Báthory,² cînd noul statut se referă deja doar la cojocării din Zalău.

Din 1588 datează statutul breslei măcelarilor, iar cu un an mai tîrziu, la 10 martie 1589 Sigismund Báthory confirmă statutul breslei tăbăcarilor din Zalău.³

¹ Privilegiul acordat de regele Matei Corvin la 1. august 1473 și cel din 1. ianuarie 1496 de către regele Vladislav II. în care se acordă orașului dreptul de a ține tîrg, confirmat în 1519 și de regele Ludovic, II, apoi privilegiile lui Ștefan Báthory din 1571 și al lui Mihai Viteazul din 4. februarie 1600. I. Penea, în *Zalău pe treptele istoriei*. Zalău, 1973., p. 9—10.

² L. Szádeczky, *Iparfejlődés és a czéhek története Magyarországon*, Budapest, 1913. II. p. 341.

³ G. Kovách, *A zilahi céhek története*, București, 1958. p. 16.

În 1639 Gheorghe Rákóczi I. confirmă statutul breslei comune a cizmarilor și curelarilor editat de consiliul orașenesc din Zaláu.⁴

Din secolul al XVII-lea nu dispunem de alte date privind breslele din Sălaj, în schimb o serie de referiri la diferite meșteșuguri ne confirmă dezvoltarea acestora. Astfel, un protocol al cetății Gilău înșiră la Zaláu 143 familii de iobagi și 13 familii de „pîrgari” (orașeni), la care se mai adaugă un notar, 3 juzi și 4 păcurari. Analizînd denumirile familiare, între ele găsim 5 arcari, 4 cojocari, 2 olari, 2 bărbieri, 1 morar, 7 croitori, 2 cizmari, 2 curelari, etc.⁵ O altă conscripție din 1658 la Zaláu înșiră deja 280 familii, printre care 3 nobili, 7 jeleri, 10 pîrgari, 9 slugi, 9 militari. Între locuitori găsim 2 curelari, 3 cizmari, 1 lăcătuș, 3 rotari, 2 olari, 2 tăbăcari și cizmari, 2 lumînărari și un strungar de lemn. Analiza denumirilor familiare ne mai arată 13 tăbăcari, 6 croitori, 2 curelari, 1 țesător, 2 dogari, 4 bărbieri, 2 olari și 1 măcelar.⁶

În secolul al XVIII-lea dezvoltarea tîrgului Zaláu se accelerează. Astfel conscripțiile din 1720 ne arată 50 de familii nobiliare, 76 pîrgari, 31 iobagi și 130 familii de jeleri.⁷ În consecință se vor forma noi bresle, astfel în 1701 breasla croitorilor, a căror statut va fi confirmat de către împăratul Carol al VI-lea în 1718, și reînnoit din nou în 1759.⁸ Breasla croitorilor în 1825 se va defalca în croitori fini, și croitori de sumani (haine țărănești). În 1738 se formează breasla olarilor, statutul cărora va fi confirmat de către consiliul orașenesc din nou în 1834.⁹ În 1748 se formează breasla curelarilor,¹⁰ în 1809 breasla mixtă a lăcătușilor, fierarilor și armurierilor.¹¹ Dîrstarii obțin privilegiul lor de la guvernul suprem în 1823.¹² În 1829 ia ființă breasla comună a rotarilor, fierarilor și tinichigiilor, iar în 1847 se formează breasla brutarilor.¹³ După unele date tot în 1847 s-ar fi format o breaslă mixtă compusă din pălărieri, zugravi, pieptănari, sitari, năsturari, săpunari, etc.¹⁴

Al doilea centru meșteșugăresc s-a format la Șimleul Silvaniei, unde în 1699 a luat ființă breasla țesătorilor. În 1715 se întemeiază breasla croitorilor, în același an și breasla cizmarilor. În 1820 croitorii și dîrstarii formează o breaslă comună. În același an iau ființă încă trei bresle și anume: breasla cojocarilor, cea a tăbăcarilor și curelarilor, și o breaslă mixtă, compusă din lăcătuși, armurieri, năsturari, pieptănari, dulgheri, măcelari și țesători.¹⁵

În prima jumătate a secolului al XIX-lea s-au mai format corporații meșteșugărești cu o componență mixtă la Crasna, Cehul Silvaniei și Tășnad.¹⁶

Cei mai mulți meșteșugari erau încadrați în breslele din Zaláu. Astfel în 1859, în preajma desființării oficiale a breslelor o statistică referitoare la orașul Zaláu evidențiază 256 cizmari, 122 dîrstari, 114 tăbăcari, 47 olari, 41 măcelari, 40 cojocari, 35 croitori, 13 curelari, 12 lăcătuși-tîmplari și tinichigii, 9 fierari și rotari, care erau încadrați în bresle, precum și o serie de meșteșugari din afara bresle-

⁴ Copia se află în colecția Muzeului din Zaláu.

⁵ Zs. Jakó, *A gyalui vártartomány urbáriumai*, Kolozsvár, 1943, p. 430—431.

⁶ A. T. Szabó, 1658, în *Erdélyi Múzeum*, 1938, p. 293—310.

⁷ M. Petri, *Szilágy vármegye monográfiája*, Budapest, 1901—4., II, p. 478.

⁸ *A zilahi céhek története*, p. 22.

⁹ Lako Eva—Ana Lucia Goron, în *Zaláu pe treptele istoriei*, p. 50—51.

¹⁰ G. Kovách, în *Ialomița*, Materiale de istorie agrară a României. Slobozia, 1983., p. 530.

¹¹ *Ibidem*.

¹² G. Kovách, în *Acta M P*, 7, 1983, p. 223—241.

¹³ G. Kovách, în *Ialomița*, p. 530.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere*, Budapest, 1976. II. p. 394.

¹⁶ G. Kovách, în *Ialomița*, p. 530—531.

lor și anume: 65 brutari, 13 covrigari, 8 pălărieri, 10 potcovari, 3 zugravi, 2 pieptănari, 2 armurieri, 2 sitari, 2 zidari, 2 năsturari, 2 croitori de dame, 2 tapițeri, 2 săpunari, 2 confecționari de lulea, precum cite un pantofar, țesător, arămar, funar, strungar de lemn, compactor, dulgher, geamgiu și mai mulți morari.¹⁷

În prima jumătate a secolului al XIX-lea însă deja începe criza generală a micilor meserii de la orașe. Studiind actele contemporane ale breslelor, ieșe la iveală că majoritatea meșteșugarilor din Zalău deja recrutau clientela din rîndurile țărănimii. Ei lucrează ori pentru comenzi ocazionale, ori pentru țirgurile de țară. Raza de acțiune a meșteșugarilor din Zalău cuprindea țirgurile de la Zalău, Șimleul Silvaniei, Crasna, Nușfalău, Huedin, Drag, Zimbor, Hida, Gîrbău, Jibou, Ulmeni, Cehul Silvaniei Arghihat, Hodod și Șarmășag¹⁸, dar și aici trebuiau să facă față unei concurențe puternice a meșteșugarilor din Cluj, Dej și Baia Mare.

Aceste țirguri, precum și populația orașenească din localitate au asigurat traiul pentru meșteșugarii din breslele zălăuane. Pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea însă mărfurile industriale din Austria și Boemia pătrund și în regiunile sălăjene, ceea ce a contribuit la pauperizarea treptată a meșteșugarilor. Breslele din Zalău, dar în special breslele olarilor, cizmarilor, dîrstarilor și cojocarilor din cauza înmulțirii peste măsură a meșteșugarilor sînt lovite de o criză permanentă. Lipsiți de capital, meșterii lucrează doar pentru comenzi, sau pentru țirg. La pauperizarea lor au mai contribuit și sarcinile tot mai crescînde față de municipalitate și față de breasla, precum și concurența tot mai largă a meșteșugarilor neîncadrați în breaslă, denumiți de actele contemporane, cîrpaci („kontár“). Breslele îngreunează primirea în breaslă a calfelor, care astfel trebuie să aștepte 8—10 ani, pînă cînd le vine rîndul. Drept urmare începe emigrarea tot mai masivă a tinerilor meșteșugari din oraș. Aceștia iau drumul către orașele mai mari, înspre industrie și manufacturi, angajîndu-se ca muncitori salariați. Mulți dintre aceștia au ajuns pînă-n țări străine: Austria, Boemia, Germania etc.¹⁹

Pînă ce însă calfele se orientau în pribegia lor obligatorie către orașele mai mari, o bună parte a meșteșugarilor din localitate, loviți de criza producției meșteșugărești, căutau să-și asigure existența la sate, în apropierea imediată a clientelei țărănești. Datele aflătoare în protocoalele breslelor din Zalău ne confirmă acest lucru.²⁰

Totodată însă, paralel cu dezvoltarea tehnicii agrare, anumite meserii se formează în mod spontan și în cadrul obștelor țărănești. Deja conscripția satelor din vechiul comitat al Crasnei din 1720 ne arată prezența unui număr redus de meșteșugari la sate. Această conscripție evidențiază în cele 54 localități ale comitatului 108 meșteșugari, dintre care 6 la Camăr, 5 la Giurtelec, 10 la Ilișua, 7 la Nușfalău, 20 la Pereceiu, etc.²¹

La începutul secolului al XIX-lea se observă o creștere al numărului meșteșugarilor de la sate. Conscripția Czirakyana din 1820 a celor două comitate din

¹⁷ Arh. Stat Cluj-Napoca, fond. Arhiva orașului, Zalău, Cartea galbenă. p. 311—342.

¹⁸ G. Kovách, *A ziláhi céhek története*, p. 27.

¹⁹ Helmut Brauer, *Gesellenmigration in der Zeit des Industriellen Revolution*, Karl Marx Stadt, 1982. — registrul calfelor transilvănene, care migraseră în Saxonia.

²⁰ Colecția Muzeului din Zalău, protocoalele cizmarilor, tăbăcarilor și dîrstarilor.

²¹ Zs. Trocsányi, *Az északi Partium 1820-ban. (A Conscripção Czirakyana adatlal)*, Budapest, 1966, p. 272.

Sălaj, cea pentru Crasna și cea pentru Solnocul de Mijloc ne arată situația următoare:

comitatul Crasna :

localitatea	numărul meșteșugarilor pe meserii	total
Coznicu de Sus	1 fierar	1
Doh	4 rotari, 2 dogari	6
Ip	2 rotari, 2 croitori, 2 cojocari, 3 cizmari, 6 olari	15
Camăr	mai mulți fără precizare ²²	
Mălădia	1 fierar, 1 rotar	2
Zăuan	3 fierari, 13 dogari, 1 croitor, 2 cizmari, 1 tâmplar ²³	20
Crasna	fără să precizeze 22 meșteșugari ²⁴	22
Ratin	fără să precizeze 10 meșteșugari ²⁵	10
Bădăcin	2 rotari, 2 croitori, 1 dulgher	5
Badin	1 fierar, 3 rotari, 2 dogari, 1 tâmplar	7
Giurtelec	1 fierar, 1 rotar, 1 dogar ²⁶	3
Ilișua	2 fierari, 3 rotari, 4 cizmari, 1 tâmplar	10
Lompirt	1 cizmar ²⁷	1
Guruslău	2 dogari	2
Meseșenii de Jos	fără să precizeze 5 meșteșugari ²⁸	5
Meseșenii de Sus	fără precizare	
Bocșa	1 dogar, 1 cizmar	2
Pereceiu	2 fierari, 5 rotari, 11 dogari, 1 cizmar, 1 tâmplar, 11 dulgheri	31
Bozieș	1 cizmar ³¹	1
Giumulciș	2 rotari, 2 fierari	4
Halmășd	1 fierar, 2 rotari	3
Nușfalău	2 fierari, 1 cojocar, 1 cizmar, 1 tâmplar	5
Boghîș	1 fierar, 1 croitor ³²	2
Șimleul Silvaniei	7 fierari, 3 rotari, 6 dogari, 5 tâmplari, 3 lăcătuși, 1 armurier, 2 năsturari, 8 pieptănari, 1 zugrav, 2 țesători, 6 zidari, 4 dulgheri, 3 măcelari, 1 tapițer, 1 plapumier ³³	53
Total		210

²² Ibidem. „Avem meșteșugari într-un număr destul“.

²³ Ibidem. La dogari este specificat „fabrică și căruțe“.

²⁴ Ibidem. „meșteșugarii/cizmari, croitori, tâmplari, fierari, lăcătuși, olari, în total 22 sînt în sat, nenumărînd între ei pe acei locuitori care lucrează pentru bani ca dogari, sau fac alte obiecte de lemn“.

²⁵ Ibidem. „10 meșteșugari sînt în sat (cizmari, tâmplari, rotari, dogari)“.

²⁶ Ibidem. „pe lângă aceasta fiecare gazdă e un bun cioplitor, întrucît își construiesc ei casele lor“.

²⁷ Ibidem. „locuitorii de la noi își fac ei pentru folosul lor butoaie, doage și alte vase“.

²⁸ Ibidem. „locuitorii acestei localități sînt buni lemnari, întrucît își construiesc ei casele lor“.

²⁹ Ibidem. fierari și rotari.

³⁰ Ibidem. „2—4 rotari“.

³¹ Ibidem, p. 272. „pe lângă acest cizmar din tabel se mai găsesc între locuitorii noștri oameni, care își fac hainele lor de zi, precum și vasele necesare, ca butoaie, ciubere și alte lucruri necesare pentru gospodăriile lor“.

³² Ibidem. „mai sînt cîtiva dulgheri, dogari, rotari, 1 fierar și 1 croitor“.

³³ Ibidem.

Pentru comitatul Solnocul de Mijloc n-avem date numai pentru plasa Cehul Silvaniei:

Hodod	2 fierari, 1 croitor, 2 cizmari, 4 țesători, 1 lăcătuș, 2 tăbăcari, 1 curelari	13
Someș Odorheiu	nu se precizează	
Cehul Silvaniei	2 fierari, 2 croitori, 1 cojocar, 7 cizmari, 2 tăbăcari	14
Mocirla	3 rotari, 1 croitor, 3 cizmari, 1 timplar	8
Chieșd	2 fierari, 3 rotari, 1 croitor	6
Derșida Mare	1 fierar, 1 rotar, 1 cizmar	3
Sărmășag	2 fierari, 3 rotari, 2 croitori, 3 cizmari	10
Samșud	1 fierar, 2 rotari, 3 croitori, 1 cojocar, 4 cizmari	11
Ser	1 fierar, 2 rotari, 3 croitori, 1 timplar	7
Sighet	2 rotari	2
Supurul de Jos	2 fierari	2
Giorocuta	2 fierari, 2 rotari	4
Total		78

Făcînd totalizarea datelor pentru comitatul Crasna și singura plasă din comitatul Solnocul de Mijloc situația pe meserii se prezintă astfel:

fierari	20 localități	42 meșteșugari
rotari	18 „	43 „
dogari	9 „	41 „
croitori	10 „	19 „
cojocari	5 „	6 „
cizmari	13 „	36 „
timplari	8 „	12 „
tăbăcari	2 localități	4 meșteșugari
lăcătuși	2 „	2 „
olari	1 „	6 „
armurieri	1 „	1 „
năsturari	1 „	2 „
pieptănari	1 „	8 „
zugravi	1 „	1 „
țesători	1 „	1 „
plapumieri	1 „	1 „
tapișeri	1 „	1 „
zldari	1 „	6 „
măcelari	1 „	3 „
curelari	1 „	1 „

Această statistică nu este completă. În primul rînd lipsesc cu desăvîrșire meșteșugarii care erau membrii unor bresle. Pe de altă parte au existat mulți țărani care pe lângă loturile lor iobăgești sau jelerești practicau și unele meserii temporare. Din șirul acestora ne oprim în primul rînd la *morărit*. Majoritatea morilor se situau pe lângă riurile Crasna, Someș, Bărcău, Valea Zalăului, Valca Sălajului, Almașul și Agrișul. În unele localități erau și mori uscate, care funcționau prin tracțiunea animalelor. Unele dintre ele erau înzestrate cu 6—8 pietre. În comitatul Crasna 39%, în Solnocul de Mijloc 58% erau în folosința directă a nobililor, prin angajarea morarilor salariați. Restul morilor se afla în folosința

³⁴ Ibidem. „În comună sînt mulți olari“.

țărănimii, după care ei plăteau arendă, în general 2—10 forinți pe an. Numărul morilor pe plăși era în felul următor:

plasa	numărul morilor	din care în folosința nobililor
Camăr	21	15
Crasna	44	6
Pereceiu	21	17
Șimleul silvaniei	44	13
Total	130	51
Cehul Silvaniei	43	25
Zalău	25	10
Pir	33	19
Tășnad	23	18
Total	124	72

Din 22 localități nu avem date, iar la 17 localități ele nu sînt sigure.³⁵

Alături de mori într-o serie de localități au mai funcționat și prese de ulei, care fabricau ulei, mai ales din semințe de dovleac. Trei din acestea mai erau în funcțiune pînă către 1950. Presa de ulei din Pria a luat ființă în 1813, ca presă contractată pe baza urbariului. Atelierul în perioadă de toamnă și iarnă putea să lucreze cu 8—10 angajați. Instalația presei era de tip mediteran, răspîdit în perioada romană și medievală pe tot cuprinsul Transilvaniei. Era dulgherită din stejar, fiind compusă din două mari grinzi, numite „urși”, care cu ajutorul unui șurub de lemn presau uleiul din semința prăjită. Semința a fost cojită pe „troacă”, unde puteau să muncească 8 oameni. Producția zilnică se ridica la 180—200 litri de ulei, din care 12—16 litri era vama. Presele de ulei din Carastelec și Mineu au folosit cai pentru cojirea seminței. Instalațiile primitive erau puse în mișcare printr-o roată dințată de lemn, trasă de cai. Presarea uleiului se făcea tot cu ajutorul grinzilor.³⁶

În decursul secolului al XIX-lea, începînd din primele decenii, dar mai ales după 1848, se răspîdesc în diferite sate o serie de meserii, neevidențiate în urbarii sau alte conșcripții. Aceste meserii periodice au preocupat pături considerabile de țărani, uneori chiar și sate întregi.

Rălăcinile acestor meserii periodice de la sate trebuiesc căutate în posibilitățile extreme de limitate ale relațiilor economice rurale. Multe din ele s-au răspîndit în așa zise „sate curiale” cu alt cuvînt „nemeșesti”, sau în sate locuite de jeleri, unde hotarul limitat al satului n-a asigurat traiul din agricultură, iar lipsa unei industrializări capitaliste n-a permis surplusului de populație să se ghideze către fabrici. Un caz plastic al acestei situații putem studia la olăritul țărănesc din Deja. Fiînd un sat nemeșesc nu dispunea decît de un hotar de 704 iugăre cadastrale, din care terenul arabil nu depășea 300 iugăre. În 1787 pe acest teren în condițiile asolamentului bienal trăiau 67 familii nemeșesti.³⁷ Neputînd trăi din agricultură, la începutul secolului al XIX-lea o serie de familii din sat s-au apucat de olărit țărănesc, profitînd de argila bună ce se găsea în hotarul satului. Chiar în acești ani apar primele referiri și plîngeri împotriva olarilor cîrpaci din Deja din partea olarilor breslași din Zalău. Astfel la 22 ianuarie 1817, în adu-

³⁵ Ibidem. p. 268.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Petri, Szilágy IV. op. cit.

narea breslei unii meșteri se plîng, că olarii din Deja își procură smălțul prin intermediul unor olari din breasla zălăuană.³⁸ În 1828 breasla cere deja măsuri severe din partea autorităților împotriva circaciilor din Deja, care se prezintă cu căruțele lor în satele din jur, cit și la tirgurile săptămînale și iau clientela olarilor din Zalău.³⁹ În 1845 protocolul breslei olarilor din Zalău se referă la faptul, că „în localitatea Deja toată lumea se ocupă cu olărit.”⁴⁰

La început olarii din Deja în drumurile lor de desfacere căutau să ocolească activitatea breslei din Zalău, care bazîndu-se pe privilegiile sale avea drept să confisce marfa olarilor circaci. După desființarea breslelor însă căruțele olarilor din Deja au apărut peste tot, vinzînd marfa în primul rînd pentru cereale. În metodele lor de lucru au însușit multe de la olarii din Zalău, totuși în privința vaselor țărănești (formele, împodobirea, ornamentarea, smălțuirea, etc.) au aplicat o serie de metode locale. Dintre vasele lor au fost mult căutate așa numitele „vase albe”, nesmălțuite, apoi blidele țărănești, circege smălțuite sau nesmălțuite, etc.

Deși la început olăritul din Deja apare ca o anexă a gospodăriilor țărănești cu timpul și aici se acumulează un oarecare capital comercial. Mulți dintre acești olari au cumpărat pămînturile aflătoare în vinzare din comunele vecine. Unii dintre ei au furnizat vase smălțuite pînă în Slovacia, alții au primit comenzi mai mari pentru grădinile moșieruși din Hodod și Ardușat.⁴¹ Alții au trecut la fabricarea teracotei pentru cuptoarele țărănești, mult căutate în Valea Someșului.

După datele conșcripțiilor contemporane reiese că olari țărani au activat și la Ip, la Someș Odorhei, Jibou.⁴²

Un alt sat specializat pe un singur meșteșug a fost *Cristurul*. Acest sat, ca și Deja, era o localitate nemeșească cu peste 700 locuitori dispunea de un hotar de 1396 iugăre cadastrale, din care teren arabil erau 697 iugăre.⁴³ Populația satului a însușit meseria zidăritului în a doua jumătate a secolului trecut, și ca zidari ambulanți s-au specializat pentru construirea caselor țărănești, fiind plătiți parțial cu bani, parțial cu cereale. Unii dintre ei, ca antreprenori mici, așa zise „gazde de echipe” au pornit și ei pe calea acumulării primitive a capitalului.

O altă ramură specifică a meșteșugurilor satești a fost prelucrarea lemnului, care s-a răspîndit peste tot, mai ales acolo unde viti- și pomicultura era mai evoluată. Astfel s-a răspîndit dogăritul în comunele Zăuan, Pereceiu, Crasna, Boghiș, Meseșenii de Jos, etc.⁴⁴

În Munții Aramei, mai ales la Călin și Valea Ungurului, la începutul secolului al XIX-lea familia Bánffy a înființat manufacturi pentru fabricarea potasiului din cenușă, unde pe lângă robotele iobagilor s-a recurs și la angajarea unor meșteșugari.⁴⁵ Cu timpul această marfă era căutată de către hutele de sticlă din Pădurea Craiului și cele din Boemia, în hotarele împădurite ale unor sate și țărani s-au angajat la arderea lemnelor, fie pentru potasă, fie pentru bocșă. Pe lângă acestea satele din Munții Aramei (Tusa, Halmășd) mulți țărani se preocupau cu cioplitul lemnului. Ei confecționau ciubere, hambare și alte obiecte de lemn, pe care apoi le comercializau la tirguri. În Munții Făgetului (Stremț, Asuagiu, Băița) s-au preocupat cu rotăritul, confecționînd piese de căruțe, lăzi, etc. Un iobag lemnar din Băița în jalba sa înaintată către baronul Bánffy, la începutul secolului al XIX-lea, se plînge că ispravnicul domeniului i-a interzis să mai folosească din lemnele pădurii obștești, chiar contra cost. „Eu care totdeauna eram un fel de meșteșugar, care confecționam lăzi țărănești, totdeauna m-am angajat în

³⁸ Colecția Muzeului din Zalău, protocolul olarilor.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Zs. Trócsányi, *op. cit.*, p. 271—272.

⁴³ Petri Szilágyi, IV.

⁴⁴ Zs. Trócsányi, *op. cit.* p. 271—272.

⁴⁵ Zs. Jakó. *A magyarpataki és a kalini hamuzsir-huta története* Bukarest,

Munții Făgetului cu arendă să lucrez din lemnele doborite“ — scria meșteșugarul respectiv. Din jalbă reiese că și alții se preocupau cu cioplitul lemnului.⁴⁶

În satele aflate pe Valea Someșului (Noțig, Cheud, Domnin) mulți țărani s-au preocupat cu cioplirea coveșilor și altor obiecte de lemn, greble, furci, etc., precum și cu împletitul coșurilor, pe care apoi le transportau în cantități considerabile la târgurile de țară.

În comunele Borla, Sărmășag, Bocșa, Virșoț, Crasna, etc. s-a răspândit țesutul sacilor de cînepă. De altfel pe tot cuprinsul Sălajului cultivarea cînepei era destul de răspândită, ceea ce reiese și din cantitatea mare de dijmă după cînepă sub formă de fuior, saci sau pînză⁴⁷.

La Crișeni, Valea Miței, Someș Odorhei, etc. mulți țărani s-au ocupat cu arderea cărămizilor.⁴⁸

Cercetările etnografice efectuate în anii 1947—1952 au justificat tradițiile acestor meșteșuguri sătești. În acest sens putem vorbi despre dulgherii din Doba Mică, sitarii și ciurarii din Domnin, măturarii din Valea Almașului, cioplitorii de piatră din Poptelec, etc.

Cazurile înșirate se referă în primul rînd la meșteșugurile țărănești legate într-o oarecare măsură și de gospodăriile lor. La începutul secolului al XIX-lea însă, pe lângă meșteșugurile periodice tipic țărănești, la sate apar și alte meșteșuguri. Este vorba de retragerea unor meșteșugari din bresle la țară, specializați în primul rînd în meserii legate de îmbrăcăminte și încălțăminte. După măturările protoalelor de bresle orientarea către comunele mai mari a meșterilor tineri se începe după 1820, cînd sînt introduse tot mai multe restricții în promovarea calfelor în rîndurile meșterilor.⁴⁹ După 1848 această orientare se accelerează paralel cu dezvoltarea unor centre de plăși, sau țiguri (Crasna, Jibou, Sărmășag, Cehul Silvaniei, Nușfalău, Camăr etc.) Este vorba în special de cizmari, jococari, croitori și dîrstari.

La început acești meșteri își păstrează legăturile lor cu breasla, întrucît ca membrii breslei puteau să frecventeze târgurile fără să fie stînjiți. Dar condițiile de muncă ale acestor meșteri erau îngreunate prin fel și fel de restricții. Erau supuși unor taxe suplimentare, nu puteau fi promovați în conducerea breslei, la diferite adunări li se cereau taxe de participare, etc. Paralel cu adîncirea crizei generale a sistemului de breaslă, restricțiile de acest gen vor fi tot mai severe. Astfel, de pildă, breasla tăbăcarilor din Zalău în 1835 aduce o hotărîre, potrivit căreia meșterii care nu se întorc în oraș după un an să fie excluși din breaslă.⁵⁰ Din această cauză mulți meșteri s-au angajat să lucreze doar periodic la țară. Astfel în 1847 dintre 122 dîrstari din Zalău, 72 au muncit la sate.

După stabilirea unui număr mai mare de meșteșugari în diferite comune mai mari, la un moment dat a devenit posibil de a se organiza în corporație locală. Astfel apar spre 1820 bresle tipice mixte, în care au intrat toți meșteșugarii de profesie indiferent de meseria practică. După desființarea breslelor ele se transformă în „asociații meșteșugărești“, dispunînd de statute. Asemenea asociații au existat la Tășnad, Cehul Silvaniei, Crasna, etc.

Paralel cu dezvoltarea concurenței libere, pe lângă meșteșugari întruniți în corporații legale se nmulțește tot mai intens și numărul circaciilor, împotriva cărora se duce o luptă permanentă de către breslele din Zalău și Șimleul Silvaniei.

⁴⁶ Arh. Stat Cluj-Napoca, fond. familia Bethlen de Ictar, scrisori.

⁴⁷ Zs. Trócsányi în *loc. cit.*, dă totalul dărilor de cînepă și anume: în comitatul Crasna 379 familii dădeau pe an sub 2 fonți de fuior de cînepă, 1576 familii între 2—3 fonți, 601 familii între 3—4 fonți și 452 familii peste 4 fonți. În comitatul Solnocul de Mijloc 1682 familii dădeau sub 2 fonți, 1446 familii între 2—3 fonți, 587 familii între 3—4 fonți și 582 familii peste 4 fonți, op. cit. p. 298—308.

⁴⁸ Nagy Jenő, în *Néprajzi és nyelvjárás tanulmányok*, București, 1984. p. 145—149.

⁴⁹ Colecția Muzeului din Zalău, protocoalele breslelor.

⁵⁰ *Ibidem*, protocolul breslei tăbăcarilor.

⁵¹ *Ibidem*, protocolul breslei dîrstarilor.

Majoritatea covârșitoare a meșteșugarilor de la sate au lucrat singuri, fără angajați, sau eventual cu vreun singur ucenic sau calfă. Foarte puțini dintre ei au reușit să-și acumuleze un oarecare capital, pentru a construi un atelier mai modern. Acești meșteșugari de la țară se mulțumesc să lucreze după comanda clientelei locale, sau câteodată și pentru țiguri. Drept urmare munca salariată în acest sector apare doar în mod sporadic. Această situație este consecința firească a dezvoltării slabe a relațiilor capitaliste din Sălaj. Varietatea meseriilor sătești, viața meșteșugarilor nedespărțiți nici de agricultură, este un fenomen caracteristic pentru această zonă în perioada destrămării feudalismului și perioada timpurie a capitalismului.

GEZA KOVÁCH

ABOUT THE SPREADING OF CRAFTS IN THE SALAJ COUNTY IN THE 19th CENTURY

(Summary)

During the Middle Ages two centers of crafts were founded in the county Sălaj: Zalău and Șimleul Silvaniei. At the beginning of the XIXth century the handicrafts are spreading in the villages too. A conscription from 1820 in the former Crasna county enlists 211, and in the district of Cehul Silvaniei from the county of Solnocul de Mijloc 78 craftsmen, especially smiths, wheelwrights, tanners, tailors, and shoemakers. This is completed by the 254 mill owners in the two counties.

But the archival and ethnographical researches present many other village crafts. Among these we mention the potters of Deja, the builders of Cristur, and the tanners of Zăuan, Pereceiu and Crasna, the wood carvers from the Mountain of Aramă and Făget.

After 1848 the number of village craftsmen increases, mostly in the centers of districts and market towns, where the different craftsmen are founding craft-association.

All these data prove the slow spread of capitalist development.